

BEDDUANIN ESTETİK İFADESİ: MÂNİLERDE KARGIŞLAR

Mehmet ÇEVİK*

Özet: “Mâni”, anonim Türk halk edebiyatına özgü nazım şekillerinden biridir. Anadolu’nun muhtelif yerlerinde “ah, bedat, beddua, ilenç, inkisar, intizar, kargış, lanet” gibi adlarla da anılan “kargış” ise; kısaca, “kötü dilek” içeren kalıplaşmış sözler anlamına gelmektedir. Ancak kargış, her ne kadar kötü bir dileği içerse de, Türk halk edebiyatında başta mâni olmak üzere çeşitli şiir formları içinde ve estetik bir biçimde ifade edilerek sanatsal bir yaratımın bileşeni hâline de gelebilmektedir. 18 binden fazla mâni metni taranarak tespit edilmiş örnekler üzerindeki incelemeye dayanan bu çalışma, mânilerde kargış kullanımını farklı açılardan ele almayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda kargış örneği içeren mâniler; “kargışın yer aldığı dize”, “kargışların içeriği” ve “kargışların muhatabı” gibi başlıklar altında sınıflandırılarak ele alınmış ve böylece konuya dair genel bir betimleme yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: mâni, kargış, Türk halk kültürü, anonim halk edebiyatı.

Aesthetic Expressions of the Curses: Curses in “Mâni”s (Short Rhymed Folk Poems in Turkish)

Abstract: “Mâni” is one of typical poetry forms of the anonymous Turkish folk literature. Turkish word “Kargış” (curse) expressed with different words such as “ah, bedat, beddua, ilenç, inkisar, intizar, kargış, lanet” in different locations in Anatolia simply means stereotyped expressions including “bad wish”. However, expressed in an aesthetic manner, “kargış” despite including a bad wish, becomes a component of the artistic creation in various poetry forms in Turkish folk literature -mainly mâni-. This study depending on the examination of the selected samples by scanning more than 18 thousands mâni attempts to analyse different forms of cursing in mâni from different aspects. To this end, “mâni” including curses are categorized under the titles such as “the lines that include the curses”, “the subject of the curses” and “the addressee of the curses”, before trying to make a general description of the subject.

Keywords: “mâni”, curse, Turkish folk culture, anonymous folk literature.

---

* Yrd. Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi. E-posta:

Giriş

Edebî metinler; oluşturuldukları dönem, coğrafya ve kültürle birlikte hacim, biçim ve içerik gibi birtakım ölçütler de göz önünde bulundurularak dâhil oldukları genel gruplara ve bu gruplar içinde de çeşitli türlere ayrılır. Bu bakımdan her edebî türün, diğerlerinden ayrılmasını sağlayan belirleyici özellikleri vardır. Bununla birlikte bir edebî metnin bünyesine, diğer türlerdeki metinlerden izler yansiyabilir; bir metnin tamamı, bazı bölümleri ya da motifleri aktarılabilir ve böylece edebî türler arasında bir geçişkenlik de sağlanabilir. Edebî türler, “edebiyat” bütününe meydana getiren parçalar durumunda oldukları için söz konusu geçişkenlik gayet doğal bir süreçtir ve bu durum Türk edebiyatı dairesindeki Halk edebiyatı ürünleri için de geçerlidir.

Tüm edebiyat alanlarında olduğu gibi, Halk edebiyatı alanındaki bir metinde de diğer türlerin izlerine ya da örneklerine ne ölçüde rastlanabileceği, söz konusu metinlerin hacimleriyle yakından ilişkilidir. Bu anlamda, kısa hacimli türler rahatlıkla uzun hacimli türlerin içinde bütün olarak yer alabilir; ancak uzun hacimli bir türün, kısa hacimli bir tür içinde tamamen yer alması bu metinlerin doğasına aykırıdır. Böyle bir durumda, uzun bir metnin kısa bir metne tamamen aktarımı değil; en fazla motiflerinin ya da başta kahramanları olmak üzere karakteristik özelliklerinin kısaca aktarımı söz konusu olabilir. Örneğin “Kerem ile Aslı” hikâyesinde mâni örneklerine rastlanabilirken, hatta bazı halk hikâyelerinin manzum kısımları tamamen mânilerden oluşabilirken (Şimşek 1997), çok kısa bir tür olan mâninin içinde bu hikâyeden ancak “Kerem” ve “Aslı” adları ya da “dağı delme motifi” gibi karakteristik unsurlara telmihte bulunulabilir. Bu anlamda mânilerin, başta destan, masal, halk hikâyesi, efsane, fıkra ve menkıbe gibi halk anlatıları olmak üzere Halk edebiyatının diğer türleri içinde rahatlıkla yer alabildiği görülmektedir (Duymaz 2007). Bununla birlikte Halk edebiyatının en kısa türlerinden olan mânilerde de atasözü, deyim, alkış ve kargış gibi daha kısa türlerin örneklerine de rastlamak mümkündür. Bu çerçevede, mânilerde kargış kullanımı ya da başka bir ifadeyle, kargışların mâni formu içinde estetize edilerek aktarılması, beddua gibi olumsuzluk bildiren bir yargının, şiir formunda sanatsal bir söyleyişle ifade edilmesi bakımından oldukça dikkat çekicidir.

Bilindiği gibi mâni, genellikle 7 heceli tek dörtlükten oluşur ve uyak düzeni “aaba” şeklindedir; bununla birlikte hece ve dize sayısı ile uyak düzeni farklı mâni örneklerine de rastlanmaktadır (Boratav 1997: 170-175). Ancak farklı yapılarıdaki bu mâniler, kendi içlerinde standartlarını oluşturmuştur ve bu nedenle de söz konusu farklılıklar, tür içindeki bir dağınıklığın ya da gelişigüzeliliğin değil; mâninin sahip olduğu tarihî derinlik ve coğrafi genişlik sonucunda ulaşılmış bir zenginliğin göstergesi olarak değerlendirilmelidir. Nitekim mâni, Türk dünyasında çok sevilen ve yaygın kullanılan tür olma özelliğini binlerce yıldan beri sürdürmektedir (Çelik 2005: 17). Mâninin bu özelliği, sadece biçim olarak değil, içerik ve dizelere yayılan anlam örüntüsü olarak da birbirinden farklı örneklerinin verilmesinde etkili

BEDDUANIN ESTETİK İFADESİ: MÂNİLERDE KARGIŞLAR

olmuştur. Anlam açısından mânilerde, asıl anlatılmak istenen, genel olarak “doldurma” denebilecek bir tür giriş niteliğindeki ilk iki dizeden sonra, üçüncü ve özellikle de dördüncü dizelerde verilir; ancak nadiren de olsa, dört dizenin de anlam bakımından birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu ve böylece anlatılmak istenenin, mâninin tamamına yayıldığı örnekler de görülür (Elçin 1993: 281). Örnekleri daha az olsa da, mânide dört dizeye yayılan bir anlam birliğinin yakalanması, mânîyi estetik açıdan daha güçlü bir yapıya kavuşturmaktadır (Gözaydın 1989: 6). Bu güç de, mâninin daha çok beğenilmesine ve böylece önceleri sözlü gelenekte, günümüze doğru ise sözlü geleneğin yanı sıra yazılı ve elektronik kültür ortamlarında da daha çok tekrar edilip varlığını korumasına katkı sunmaktadır.

Mâninin, Türk halk edebiyatı içinde müstakil bir tür olduğu tartışmasız bir konu iken kargışın ve genellikle kargışla birlikte ele alınan alkışın (Aça ve Ercan 2005: 153) müstakil bir tür olup olmadığı konusunda araştırmacılar tam bir fikir birliği içinde değildir. Örneğin P. Naili Boratav (1997: 125) kargışların en azından bir kısmının Halk edebiyatı türü olarak değerlendirilemeyeceğini belirtirken Doğan Kaya (2001: 3) kargışları sözlü anlatım türleri içinde değerlendirir. Erman Artun (1999: 111) ise Boratav’ın görüşlerini paylaşır ve net bir şekilde “Alkış ve kargış bir halk edebiyatı türü değildir.” değerlendirmesini yapar. Kargış, bir Halk edebiyatı türü olarak kabul edilse de edilmese de sözlü ortam yaratmaları içinde yer alır ve kendine has birtakım özellikleri vardır.

Kısaca, “kötü dilek” (Akalin 1990: 50) anlamına gelen kargış, “çaresiz olan, acı çeken, kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlamak, teskin olmak gayesiyle söylediği, kötü düşünce ve dilekleri kapsayan, söze orijinallik veren, ifadeyi güçlendiren kalıplaşmış sözler” şeklinde tanımlanmakta ve Anadolu’nun muhtelif yerlerinde “kargış”ın yanı sıra *ah*, *bedat*, *beddua*, *ilenç*, *inkisar*, *karış* ve *lanet* gibi adlarla da anılmaktadır (Kaya 2001: 22). Kargışın, insanın içinde uyanan isyan ve hiddet duygularını bastırmak üzere dışa vurduğu bir tepki olduğuna dikkat çeken Şükrü Elçin (1993: 663), “[...] beddualar, bu ruh hâlini yaşayan insanın en büyük kudret olan Tanrı’nın kötülüğün cezalandırılmasını istemesi yolundaki dileklerinden doğan sözlü gelenek mahsulleridir.” değerlendirmesini yapar. Sami Akalin (1990: 61-76)’a göre ise alkış ve kargışların altında din, ekonomi, psikoloji, cinsiyet ve yaş gibi faktörlere dayalı temeller olmakla birlikte asıl belirleyici olan antropolojik temeldir. Akalin, söz konusu antropolojik temeli şöyle açıklar:

Ayrılık, hastalık, ölüm, yangın, sel, deprem, kıtlık ve benzeri dünyâ yıkımları ile, ana-baba, kardeş, yurt yuva sevgisi gibi insan mutluluğuna ya da mutsuzluğuna biçim kazandıran sevgi bağları ve değerleri karşısında bütün insanlık ortak bir duygusallık, tutum ve davranışla karşımıza çıkmaktadır. Her toplumda alkış ve kargışın temeli budur. (Akalin, 1990: 61)

Akalin’ın da belirttiği üzere alkış, insanın mutluluk ve memnuniyetinin kaynağına yönelik bir ifadeyken kargış da mutsuzluk ve memnuniyetsizliğin kaynağına yöneliktir. Bu çerçevede, kargışların beldeler, yapılar, ırmak, dağ gibi

tabiat parçaları, hayvanlar ve felek için söylenmekle birlikte daha çok insanlar hedef alınarak söylendiğini dile getiren Doğan Kaya (2001: 211) da, bunların “insanın uzuvları, malı-mülkü, yaşantısı, ahiret hayatı, inancı, zürriyeti, ölüm dileği ve ölüm şekliyle ilgili” olduğunu belirtir. Ancak kargış, her ne kadar mutsuzluğun kaynağına yönelik bir kötü dileği dile getirirse de, Türk halk edebiyatında başta mâni olmak üzere çeşitli şiir formları içinde ifade edilerek sanatsal bir yaratımın bileşeni hâline gelebilmektedir.

Kargışların Mânilerde Kullanımı

Mânilerde kargış kullanımıyla ilgili bugüne kadarki en kapsamlı çalışma Doğan Kaya tarafından yapılmıştır. Beddua söyleme geleneği ve Türk halk şiirinde beddua konusunu ele aldığı kitabında Kaya (2001: 181-190), içinde kargışa yer veren tespit ettiği yüzlerce mâniden 89'unun metnini örnek olarak aktarmıştır. Kaya'nın dışında Yağmurdereli (1963: 12), Akalın (1972: II; 1990: 40-43), Demir (2013: 25), Başgöz (1986: 235-236), Artun (2007: 26, 29), Şimşek (2007: 299) ve Önal (2007: 375) gibi pek çok araştırmacı da mânilerde kargış/beddua kullanımına dikkat çekmiş ve çoğu zaman da bunu birkaç mâniyle örneklendirmiştir.

Mânilerde kargış kullanımı o derece yoğundur ki, bir kavram olarak “kargış” bile zaman zaman “kargış, karış, beddua, ah, ilenç, inkisar, intizar” gibi sözcüklerle somut olarak da ifade edilmiştir. Bu kullanımlara şu şekilde birer örnek verilebilir:

*Ört ki yazman yırtıla,
Söyle sözün kurtula;
Tutkunum kargış vermem,
Üç gün dilin tutula. (Ş.E. 146)¹*
***

*Adile'm evrilesin
Çarh gibi çevrilesin
Kıymadım karış vermem
Dal iken devrilesin (D.K. 187)*
***

*Çarşıya varmasınlar
Panzehir almasınlar
Göndersinler yârimi
Beddua almasınlar (N.Y. 70)*
***

¹ Çok sayıda örnek bulunması ve tekrardan kaçınmak düşüncesi nedeniyle örneklerin alındığı kaynaklar, çalışma boyunca, yazarlarının ad ve soyadları esas alınıp kısaltılarak verilmiş ve kısaltmanın hemen ardından örneğin bulunduğu sayfa numarası belirtilmiştir. Bu çerçevede “Akalın 1972” ifadesi S.A.; “Başgöz 1957”, İ.B.; “Bilge 1996”, R.B.; “Demir 2013”, N.D.; “Elçin 1990”, Ş.E.; “Göksu 1970”, H.G.; “Kaya 2001”, D.K.; “Onay 1996”, T.O.; “Radloff ve Kunos 1998”, R.K.; “Yağmurdereli 1963” ifadesi de N.Y. şeklinde kısaltılmıştır. Ayrıca, bazı mâniler aynen ya da çok küçük farklılıklarla birden çok kaynaktan yer alabilmektedir. Böyle bir durumda, söz konusu mânilerin, ilk baskısı diğer(ler)ine göre daha eski olan kaynaktan alınmaları tercih edilmiştir.

BEDDUANIN ESTETİK İFADESİ: MÂNİLERDE KARGIŞLAR

*Her gün âh
Her gün aman her gün âh
Sana gönül vereli
Emedeyim her gün âh
Her günah bizde imiş
Ben sanırdım bir günâh
Elbette seni tutar
Eyler isem bir gün âh (R.B. 73)*

***

*Al abanı sırtına
Şimdi çıkar fırtına
Sana bir ilencim var
Bekârlıktan kurtulma (S.A. 317)*

***

*Bir değirmi şal aldım
Dağlar başında kaldım
İnkisâra dil varmaz
Seni Mevlâ'ya saldım (R.B. 120)*

***

*Karanfilsin tutamsın
Ettiğinden utansın
Ettiğim intizarlar
Ciğerine dokansın (D.K. 186)*

Kaya (2001: 181)'nın da ifade ettiği üzere içinde kargış bulunan yüzlerce mâni bulunmaktadır. Bu nedenle, 18 binden fazla mâni metnini tarayarak tespit ettiğimiz örnekler üzerindeki incelemeye dayanan bu çalışma, bu nitelikteki tüm mânileri alt alta getirip bir liste oluşturmayı değil; tespit edilen örneklerden hareketle, mânilerde kargış kullanımını belirli bir tasnif dâhilinde ele alıp konuya dair genel bir betimleme yapmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede mânilerde kargış kullanımı şu şekilde başlıklar hâlinde ele alınabilir:

A. Kargışın Yer Aldığı Dize Açısından Mâniler

Daha önce de ifade edildiği gibi, mânilerde asıl söylenmek istenen, genellikle giriş niteliğindeki ilk iki dizeden sonra üçüncü ve dördüncü dizelerde verilir. Bu çerçevede kargış içeren mânilerde de genel yapı değişmemekte; kargışlar çoğunlukla üç ve dördüncü dizelerde yer almaktadır. Bu yapılarıdaki mânilerde;

*Kayalar kertilmesin,
Yemenim yırtulmasın;
Beni yardım edenler,
Can verip kurtulmasın. (Ş.E. 128)*

***

*Kalenin altı bostan
Şen olsun Arabistan
Kan kussun avuç avuç
Beni ayıran dosttan (R.B. 139)*

***

Fistan biçtim giymedi

Mehmet ÇEVİK

*Biçtiğime değmedi
Kör olasınca babam
Sevdiğime vermedi (N.D. 166)*
***

*Ay doğar aydır Allah
Gün doğar gündür Allah
Şu gelinin kocasın
Ecelsiz öldür Allah (N.Y. 39)*
***

*Elma attım sel aldı
Bir kız sevdim el aldı
Oğlan gözün kör olsun
Elim koynumda kaldı (H.G. 162)*

örneklerinde olduğu gibi kargış, üç ve dördüncü dizelerde gerekçesi ve muhatabıyla birlikte yer almaktadır. Ancak bazen;

*Denizin dibi diken,
Yaktın beni gül iken;
Allah da seni yaksın
Üç günlük gelin iken. (Ş.E. 77)*
***

*Git bulut kerem eyle
Var yâre selâm eyle
Gecenin uykusunu
Gözüne haram eyle (R.B. 71)*
***

*Fındıkların fidesi
Derelerde bitesi
Hayriye'nin kocası
Kurşunlardan gidesi (N.D. 165)*

örneklerindeki gibi, kargışın gerekçesinin üçüncü dizeden önce verildiği ya da hiç verilmediği de görülmektedir.

Az sayıdaki bazı örneklerde kargış, bir ve/veya ikinci dizede de yer alabilmektedir. Ancak bu yapıdaki mânilerde kargış, asıl anlatılmak istenen değil de girişte tamamlayıcı bir motif olarak bulunmaktadır:

*Kara davar güdersin
Kara haberin gelsin
Konuşma eller inen
Beni kanlı edersin (N.D. 214)*
***

*Yandan yandan vurursun
O dudaklar kurusun
Merhametli yâr isen
Gelir beni bulursun (N.D. 359)*
***

*Bülbül gülün har olsun
İşin, gücün zâr olsun*

BEDDUANIN ESTETİK İFADESİ: MÂNİLERDE KARGIŞLAR

*Bir güzele gönül ver
O da sana yâr olsun (N.Y. 67)*

Çok az sayıdaki örnekte ise kargış, mâninin tamamına yayılmış durumdadır. Hemen her dizesinde bir kargış bulunan, bu nedenle de anlam olarak tam bir bütünlük arz edip sanatsal açıdan daha güçlü olan bu mânilere de şu örnekler verilebilir:

*Eşeğe bin at görme
Kemik yala et görme
Yedi yıl sıtma tutsun
Ondan başka dert görme. (S.A. 411)*
***

*Yanan ışığın sönsün
Baharın kışa dönsün
Bize beddua edenler
Bedduanız başa dönsün (N.D. 359)*
***

*Ak entarin yırtılsın
Yakan senden kurtulsun
Dört ay sıtmalar tutsun
On ay dilin tutulsun (D.K. 188)*

B. Kargışların İçeriği Açısından Mâniler

Mânilerde kullanılan kargışlar içerik olarak geniş bir yelpazeye sahiptir. Ancak çoğunlukla bu kargışlarda ölüm, ahiret, yoksulluk, bedensel ya da ruhsal bir engel, hastalık, zor bir durumda kalma ya da çeşitli kötülüklerle karşılaşma gibi genel başlıklar altında toplanabilecek konularda olumsuzluklar içeren dilekler ifade edilmektedir. Bu başlıklar çerçevesindeki kargış içeren mânilere şu şekilde birer örnek verilebilir:

1. Ölüm:

*Bahçeye girmem diyor
Ben allar giymem diyor
Yerlere giresice
Ben gelin olmam diyor (N.Y. 48)*

2. Ahiret:

*Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Cenneti hiç görmesin
Aramızı bozanlar (N.D. 215)*

3. Yoksulluk:

*Karşıdadır ak kapı
Gümüş kakmalı sapı
Bu gurbeti çıkaran
Dilensin kapı kapı (N.Y. 134)*

4. Bedensel ya da Ruhsal Bir Engel:

*Elinde okur cüzü
Kıbleden dönmez yüzü
Üstüne yâr sevenin
Kör olsun iki gözü (N.Y. 92)*

5. Hastalık:

*Keten gömlek iki kat
Birini giy birin sat
Benden başka yâr sarsan
Kalkmaz döşeklerde yat. (S.A. 54)*

6. Zor Bir Durumda Kalma ya da Çeşitli Kötülüklerle Karşılaşma:

*Pencerede şişesin
Styırılasm düşesin
Sen bana çok etmişsin
Bir zâlime düşesin (N.Y. 156)*

C. Kargışın Muhatabı Açısından Mâniler

Tespit edilen mâni örneklerinde kargışlar, söyleyen açısından çok farklı kişi, kavram, mekân vb. muhatabı hedef almaktadır. Ancak mevcut örneklerin büyük çoğunluğunda kargışın muhatabı insandır. Kargışın yöneltildiği insan genel olarak sevgili, başta anne ve baba olmak üzere sevgilinin aile üyeleri, rakip, düşman, sevgililere engel olanlar, kargışı söyleyen kişinin kendisi ya da aile üyeleri olabilmektedir. İnsan dışındaki hedefler de çoğunlukla sevgiliyle ilişkisi bağlamında kargışa konu olmuştur. Tüm bunlardan hareketle mânilerdeki kargışların arka planında büyük oranda aşk temasının bulunduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu durum, mânilerde kargış örneklerine neden sıkça rastlandığı sorusuna da bir bakıma cevap oluşturmaktadır. Nitekim Sami Akalın (1990: 40) da, “Anonim Türk halk edebiyatının en yaygın ve zengin şiir türü olan mâniler, genellikle gönül işlerinden söz ettikleri için, alkış ve kargışlara çok yer ayırırlar.” diyerek bu konuya dikkat çekmektedir. “Mânilerin yapıları icabı sosyal hâdiseleri anlatmaya en az elverişli olan halk edebiyatı nevi” olduğunu belirten İlhan Başgöz (1986: 239) ise mânilerin, ön plana daima sevgiyi aldığını söyler ve “Mâniler diğer hâdiselerin hepsine ancak sevgi ile münasebetleri nisbetinde yer veriyorlar.” değerlendirmesini yapar. Bu çerçevede, mânilerdeki kargışların da tamamına yakını sevgiyle ilişkili olumsuzluklar ekseninde, bu olumsuzluklara yol açanlara yönelik olarak dile getirilmiştir. Başka bir deyişle, mânilerdeki kargışların genel olarak muhatabı, ayrılığa neden olanlar ya da sevgililerin kavuşmasına engel olanlardır. Ancak genel olarak ayrılığa neden olanların yanı sıra, yine çoğunlukla ayrılığa neden ya da kavuşmaya engel olmaları bağlamında kargışların yöneltildiği diğer muhatabları ayrı ayrı başlıklar hâlinde ele almak, konuyu daha net görebilmek açısından yerinde olacaktır. Bu çerçevede, içinde kargış bulunan mâniler, kargışların yöneltildiği muhatabı açısından şu şekilde başlıklar hâlinde incelenip örneklerle açıklanabilir:

1. Genel Olarak Ayrılığa Neden Olanlara Yönelik Kargışlar

Kargış örneği bulunan mânilerin çok önemli bir kısmında kargışın yöneltildiği muhatap, mâniyi söyleyen kişi ile sevgilisinin ayrılmasına neden olanlar ya da kavuşmalarına engel olanlardır. Bu mânilerdeki ayrılık ya da kavuşamama durumu iki şekildedir. Birincisi, herhangi bir gönül kırgınlığı olmaksızın şartlar nedeniyle sevgilinin yanından ayrılmak ki bu, az ya da çok belirli bir süre sonra bitecek geçici bir ayrılmadır; ikincisi ise sevgililerin süresiz olarak tamamen ayrılmalarıdır. Birinci gruptaki ayrılıklar ekseninde söylenmiş mânilerde muhatap çoğu zaman daha spesifik olmaktadır. Bu muhatap, aşağıdaki örneklerde olduğu gibi bir imam ya da sevgiliyi askere alanlar olabilmektedir:

*Köprü altında pıtrağ,
Minder serdim oturağ;
Hoca gözün kör olsun,
Kes nikâhı kurtulağ. (Ş.E. 134)*

***

*Sarı sarı bademler
Ağlar yâri gidenler
Cennet yüzü görmesin
Yâri asker edenler (N.D. 327)*

İkinci gruptaki ayrılıklarda ise ayrılığa neden olanlar, “aramızı bozanlar” ya da “beni yârdan ayıran” gibi genel tanımlamalarla ifade edilmektedir. Bu çerçevede örneğin, üçüncü dizesinde “Beni yârdan ayıran”, “Beni yârdan edenler”, “Yâri benden alanın”, “Sevdiğimden ayıranlar”, “Seni benden ayıran” ve “Seni benden beni senden ayıran” gibi ifadeler ya da bu anlama gelecek başka ifadeler bulunan mânilerin, kargış bulunan dördüncü dizeleri şu şekilde olmaktadır:

“Ah diye kan tüküre” (H.G. 125)
“Bayramı kara gelsin” (R.B. 149)
“Belceğizi bükülsün” (R.B. 149)
“Can verip kurtulmasın” (S.A. 339)
“Can versin cefa ile” (R.B. 70)
“Ciğerine yağlı kurşun işleye” (Ş.E. 156)
“Dermansız derde düşe” (N.D. 314)
“Devrilsin kavak gibi” (N.Y. 149)
“Dilensin gece gündüz” (Ş.E. 124)
“Dilensin kapı kapı” (R.B. 75)
“Dilensin kuruş kuruş” (N.D. 178)
“Dilleri tutulası” (S.A. 339)
“Düşsün tımarhâneye” (R.B. 70)
“Evine bomba düşe” (H.G. 220)
“Evine şivan düşe” (N.Y. 63)
“Gece gündüz sürüne” (N.Y. 163)
“Gülmesin yarım saat” (H.G. 278)
“Hem kalbur satsın hem elek” (H.G. 185)
“İki gözü kararsın” (S.A. 393)

- “Kan kussun avuç avuç” (R.K. 431)
“Kurusun yaprak gibi” (N.D. 214)
“Mevlam canından ayıra” (R.K. 422)
“Ne din bulsun, ne iman” (N.Y. 132)
“Ne din görsün ne iman” (Ş.E. 142)
“Olsun cennete ırak” (N.D. 314)
“Onulmaz derde düşe” (R.B. 68)
“Sol böğründen vurula” (R.B. 54)
“Sol böğründen vurulsun” (N.D. 207)
“Sürünsün elde değnek” (R.B. 105)
“Sürünsün kapı kapı” (R.B. 82)
“Torba takip dilene” (Ş.E. 175)
“Varmasın haftasına” (Ş.E. 158)
“Yıkılsın yeri yurdu” (N.Y. 78)
“Yılan ola sürüne” (D.K. 183)
“Yılanlara yem ola” (D.K. 182)
“Yüz üstüne sürüne” (R.B. 66)
“Yüzükoyun sürüne” (T.O. 85)

Sevgililerin ayrılmasına neden olanlar, insan hatta canlılarla sınırlı değildir. Herhangi bir şekilde sevgililerin arasına girdiği düşünülen her şey kargışa konu olabilmektedir. Bu;

*Avluda kış kabağı
Sinem altın tabağı
Horoz dilin alına
Ne tez ettin sabahı* (N.D. 72)

örneğindeki gibi bir horoz da olabilir; “Felek gözün kör olsun/Ayırdın yârı yârden” (N.D. 332) dizelerindeki gibi felek ya da “Ölmesin de sürünsün/Beni gurbete koyan” (H.G. 34) dizelerindeki gibi gurbet kavramları da olabilmektedir. Ayrıca, kargışın yöneldiği muhatap olarak ayrı başlıklar hâlinde aşağıda ele aldığımız *sevgili*, *sevgilinin aile üyeleri*, *kişinin kendisi ve aile üyeleri*, *rakip*, *düşman* ve *çeşitli mekânlar* da ayrılığa neden olmak bağlamında kargışın yöneltildiği muhatap olabilmektedir. Bu bakımdan aslında, mânilerde kullanılan kargışların büyük çoğunluğunun ayrılığa neden olanlara yöneltildiği rahatlıkla söylenebilir.

2. Sevgiliye Yönelik Kargışlar

İncelenen mânilerde, sevgiliye yöneltilen kargışların da bulunduğu görülmektedir. Sevgilinin, bir kargışın muhatabı olması farklı gerekçelere dayanmaktadır. Bu çerçevede örneğin;

*Gel bulut kerem eyle
Var yâre selam söyle
Bensiz yârin gözüne
Uykuyu haram eyle* (N.D. 167)
***

*Kara kaytanım ensiz
Takat kalmadı yarsız*

BEDDUANIN ESTETİK İFADESİ: MÂNİLERDE KARGIŞLAR

Koyununa yılan girsin
Niçin yatarsın bensiz (R.K. 434)

mânilerinde olduğu gibi, aşk açısından yaşanan bazı olumsuzlukları sevgilinin de yaşaması arzusu ve böylece belki de sevgilinin âşıkla empati kurabileceği düşüncesi gerekçe olabilmektedir. Ancak genel olarak bakıldığında, sevgiliye yöneltilen kargışların, gerekçeleri açısından iki gruba ayrıldığı söylenebilir. Birincisi, sevginin karşılıksız kalması üzerine söylenen kargışlardır. Bu tip kargışları içeren mânilere şu şekilde birkaç örnek verilebilir:

Senin ala gözlerin
Başa belâ gözlerin
Dilerim yârin ölsün
Bana kala gözlerin (R.B. 131)
***

Atladım geçtim taştan
Yaşmağım uçtu baştan
Kör olsun yârin gözü
Yakam çürüdü yaştan. (S.A. 243)
***

Bacada duran oğlan,
Elinde Kur'an oğlan,
O Kur'an seni vursun
Sözünden dönen oğlan. (Ş.E. 43)
***

Elma attım sel aldı
Bir kız sevdim el aldı
Oğlan gözün kör olsun
Elim koynumda kaldı (H.G. 162)
***

Alma yanı
Kızarmış alma yanı
Ben gönülüm vermişim
Kör olsun almayı (R.B. 81)
***

Aşkın gönlünde yara
Bahtın saçından kara
Bahtımı ağartmadın
Kız saçların ağara (N.Y. 35-36)

İkinci gruptaki mânilerde ise kargışlar, doğrudan doğruya söylenmemiş; birtakım şartlara bağlanmıştır. Böylesi şartlı kargışlar;

İnegöl çardakları
Buz gibi bardakları
Yârim kumar oynarsa
Kırılısın parmakları. (S.A. 398)

örneğindeki gibi, aşkla ilgili olmayan bir şarta da bağlanmış olabilmektedir. Ancak bu gruptaki kargışlar, genel olarak sevgilinin sadık kalmaması, başkalarını sevmesi ihtimali üzerine söylenmiş şartlı kargışlardır. Bu çerçevede, üçüncü dizesi

“Benden başka yâr seversen”, “Bir başkasın seversen”, “Benden gayri seversen”, “Üstüme yâr seversen”, “Eğer beni unutursan”, “Oğlan beni almazsa” vb. şartlardan oluşan mânilerin dördüncü dizisinde şu şekilde kargışlar ifade edilebilmektedir:

- “Allah’ından bulasın” (N.D. 286)
- “Can yakar dağ olasın” (N.Y. 90)
- “Dermansız derde uğra” (Ş.E. 100)
- “Doğum doğum doğrana” (N.D. 332)
- “Hamail çarpsın seni” (Ş.E. 122)
- “Hamaylım çarpsın seni” (R.K. 437)
- “İki gözün kör olsun” (R.K. 430)
- “Kalkmaz döşeklerde yat” (S.A. 54)
- “Kara yerlere döşen” (H.G. 195)
- “Külhan önünde sürün” (S.A. 55)
- “Muradına ermesin” (N.D. 332)
- “Sardığın gece tutuş” (S.A. 55)
- “Seni yıldırım vursun” (Ş.E. 71)
- “Yâdellere düşesin” (S.A. 55)
- “Yılan ol da sürün yâr” (S.A. 55)

3. Sevgilinin Aile Üyelerine Yönelik Kargışlar

Sevgilinin aile üyeleri, âşık ile maşuğun arasına giren bir engel olarak görülmeleri durumunda mânilerdeki kargışların muhatabı edilmektedirler. Bu üyeler;

- Arkasında saçları
- İşmar eder kaşları
- Kızın gönlü var ama
- Kör olsun kardeşleri. (S.A. 232)

mânisinde olduğu gibi zaman zaman sevgilinin kardeşleri de olabilmektedir. Ancak bu gruptaki mânilerin tamamına yakını sevgilinin babası ve annesine yöneltilmiş kargış örnekleri içerir. Bu çerçevede erkeklerin söylediği mânilerde sevgilinin daha çok babası; kadınların söylediği mânilerde ise sevgilinin ya da eşin annesi, başka bir deyişle kadının “kaynana”sı kargışın hedefi olmaktadır. Mâniler arasında çok önemli bir yeri olan “gelin-kaynana” mânilerinde kargışı bile aşan, çok ağır sözler de sarf edilebilmektedir (Demir, 2013: 20). Ancak söz konusu gelin-kaynana mânilerinde de kargışı ya da ağır sözleri dile getiren, kaynanadan çok gelin olmaktadır. Söz konusu kargış örneklerini içeren mânilere şu şekilde birkaç örnek verilebilir:

- Koyuna giden çoban
- Nerede senin aban
- Vermedi seni bana
- Kör olasıca baban (N.D. 252)
- ***
- Bahçelerde bibersin
- Küçüksün kibarsın

BEDDUANIN ESTETİK İFADESİ: MÂNİLERDE KARGIŞLAR

Deyyos baban vermezse
Çatlasın da gebersin (H.G. 97)
***

Avluda dibek taşı,
Yediğim bulgur aşı,
Teneşirde yıkansın
Kaynanamın kel başı. (Ş.E. 38)
***

Yumurtanın sarısı
Yere düştü sarısı
Görümcem verem oldu
Kaynanama darısı (N.D. 372)
***

Tabakta dolu pekmez
O pekmez bize yetmez
Kör olası kaynana
Oğlun sözüne gitmez (N.D. 343)
***

Tavaya koydum şişe
İçine koydum nişe
Nerde kaynana varsa
Başına bomba düşe (N.D. 347)
***

Ak koyun almadın mı
Ağıla koymadın mı
Kör olası kaynana
Sen gelin olmadın mı (N.D. 43)
***

Çarşıda nohut kaynana
Oğlunu unut kaynana
Aldığı ilk maaştan
Kefenin dokut kaynana (N.D. 112)

4. Kişinin Kendisine Yönelik Kargışlar

Mâniyi söyleyen kişi, çeşitli nedenlerden dolayı kendisi için de kargış niteliğinde dilekler ifade edebilmektedir. Sami Akalın (1990: 49)'ın "öz-kargış" olarak adlandırdığı bu nitelikteki kargışlarda kişi;

Kahveciyim ezelden,
Gönlim geçmez güzelden;
Gönlümün gözi çıksın,
Sevmeseydim ezelden. (Ş.E. 127)
***

Bastığım çürük tahta
Lânet olsun bu bahta
Yâr elime geçerse
Koyvermeyim beş hafta (H.G. 115)
***

Seherde durdum durdum

Şeker kervanın vurdum
Şeker zehrim olaydı
Yâr göçmüş yurdun gördüm (N.Y. 163)

örneklerinde de görüldüğü üzere bahtı, gönlü, yaşamı vb. sahiplikleri üzerinden kendisini hedef alabilmektedir. Ancak kişinin kendisine yönelttiği kargışların önemli bir kısmı, farkında olmasa da sevgiliyi üzüp küstürebilecek sözler söylemiş olması üzerine dile getirilmektedir. Bu çerçevede örneğin üçüncü dizesinde “Ne dedim de darılttım” ya da “Ben yârime ne dedim” vb. ifadeler yer alan mânilerin dördüncü dizelerinde “Gözlerim çıka yârım” (H.G. 125), “Lal olsun benim dilim” (N.Y. 154), “Kurusun benim dilim” (N.D. 315), “Kurusun ağzım, dilim” (N.Y. 157) şeklinde kargışlar söylenebilmektedir. Bununla birlikte, kişinin kendisine yönelttiği kargışların çoğu, sevgili için söylenenlerde de olduğu gibi, belirli şartlara bağlanmıştır. Bu şartlar da genellikle, kişinin sevgilisini bırakıp başka bir sevgiliye yönelmesi durumudur. Yani mânîyi söyleyen, bir başkasını sevmesi ihtimalinin gerçekleşmesi şartıyla kendisine kargış okumaktadır. Böyle bir durumda da söz konusu kargışlar, mâninin içinde yer almalarının yanı sıra aynı anda bir de “yemin”in içinde yer almaktadır. Çünkü aslında bu nitelikteki kargış örneklerinde mânîyi söyleyen, bu kargış üzerinden başka birini sevmeyeceğine dair sevgiliye söz vermekte, yemin etmektedir. Bu çerçevede örneğin üçüncü dizesi, “Başkasını seversem”, “Ben seni onutursam”, “Kız ben seni almazsam” vb. şeklinde şart içeren ifadelerden oluşan mânilerin dördüncü dizelerinde şöyle kargışlar yer alabilmektedir:

“Allah onutsun beni” (Ş.E. 11)
“Ateş olsun mezarım.” (Ş.E. 142)
“Cahil ömrüm çürüsün” (H.G. 298)
“Döşeklerde inleyim” (R.B. 117)
“Gençliyime doymayım.” (R.K. 425)
“Haram olsun bu gençlik.” (S.A. 227)
“Kör olsun iki gözüm.” (Ş.E. 66)
“Kurşun aksın dilime.” (S.A. 36)

5. Kişinin Kendisinin Aile Üyelerine Yönelik Kargışlar

Kargış örneği bulunan bazı mânilerde, mânîyi söyleyen kişi kargışı kendi aile üyelerine yöneltmiştir. Çeşitli nedenlerle ailenin farklı üyelerine yöneltilebilen bu kargışlar, genellikle sevgiliye kavuşmaya engel oldukları gerekçesiyle ana babayı hedef almıştır. Bu nitelikteki kargışların yer aldığı mâniler şu şekilde örneklendirilebilir:

Ateşe koydum davul
Haydut mu oldun oğul
Seni götüren gemi
Suya batsın de boğul (N.D. 70)
***

Dünya bir fener imiş
Döndükçe döner imiş

BEDDUANIN ESTETİK İFADESİ: MÂNİLERDE KARGIŞLAR

Gözü çıkası eltim
Kapıdan dinler imiş (N.D. 143)
***

Altın tasta yoğurdum
Gam içinde boğuldum
Ana belin bükülsün
Gam için mi doğurdun (N.Y. 30)
***

Pathıcan oymadın mı
Tadına koymadın mı
Anne gözün kör olsun
Sen cahil olmadın mı (N.D. 309)
***

Fistan biçtim giymedi
Biçtiğime değmedi
Kör olasıca babam
Sevdiğime vermedi (N.D. 166)
***

Işgın attı dal attı
Dibinde yılan yattı
Kör olası babam
Beni gurbete sattı (N.D. 198)

6. Rakip ya da Düşmana Yönelik Kargışlar

Âşığın sevgilisini seven diğer âşık durumundaki “rakip” ve âşık ile maşuğun kavuşup mutlu olmalarını istemedikleri için “düşman” olarak değerlendirilen kişiler de, doğal olarak, mânilerdeki kargışların hedefi olmuşlardır. Bu çerçevede “rakip” ve “düşman”;

Kalenin üstü bıtrak
Yârim güldür, ben yaprak
Gel sarılıp yatalım
Düşman gözine toprak (R.B. 99)
***

Allah’ım beni güldür
Ağlatanları öldür
Tanrım düşman evini
Yılan akreple doldur (D.K. 189)
***

Kalenin burcu musun
Dil bilmez gürcü müsün
Rakip gözün kör olsun
Sen onun harcı mısın (R.B. 132)

örneklerinde olduğu gibi, birer sözcük olarak da kargışta yer alabilmektedir. Ancak bu kavramlar sözcük olarak kullanılmaksızın “Sevdiğimi sevenler”, “Yâri öpen dudaklar” ya da “Yârime yâr diyenin” gibi tanımlamalarla da ifade edilebilmektedir. Bu bağlamda mânilerde rakip ya da düşmanlar için şu şekilde örneklenebilecek kargışlar kullanılmaktadır:

- “Çatlasın düşmanımız” (N.D. 233)
“Çürüsün toprak olsun” (H.G. 157)
“Düşman gözün kör olsun” (H.G. 215)
“Düşman ölsün hasedden” (R.B. 141)
“Ecelsiz öldür Allah” (N.Y. 39)
“Eğri bakan kör olsun” (R.B. 48)
“Erisin de çürüsün” (N.D. 40)
“Evleri kitli kala” (S.A. 403)
“Ko rakipler gebersin” (N.Y. 131)
“Kurusun kavak gibi” (N.D. 215)
“Mevlam murat aldurma.” (Ş.E. 50)
“Ömrü geçsin yas ile.” (S.A. 403)
“Rakip dizin kırılısın” (R.B. 140)
“Uyuz ola kaşına” (D.K. 182)
“Yılan akrepler yesin” (D.K. 184)

7. Çeşitli Mekânlara Yönelik Kargışlar

Mânilerde şehirlerden dağlara, çeşme başından meyhaneye hatta bir bütün olarak dünyaya varıncaya kadar çok çeşitli mekânlara yöneltilmiş kargış örnekleri bulunmaktadır. Bu örneklerde şehirler ya adlarıyla anılmakta ya da yine şehir anlamında “memleket” sözcüğüyle belirsiz bir şekilde ifade edilmektedir. Ayrıca yine şehir ya da herhangi bir mekân anlamında “yer” sözcüğünün de kullanıldığı görülmektedir. Kargışın yöneltildiği mekânlar, çoğu zaman mâniyi söyleyen kişinin sevgilisinden ayrı düşmesine vesile olmaları bakımından ya da yine sevgilisinden ayrılan kişi için artık hiçbir şeyin önemi kalmadığını ifade etmek açısından kargışa konu olmuşlardır. Bu çerçevede mekânlara yönelik kargışlar;

- Karşiki meşe dağlar
Baş başa vermiş dağlar
Ben yârimden ayrıldım
Dönesin taşa dağlar (H.G. 213)
***
Erzurum evrilesin
Çarkola çevrilesin
Yârim içinden çıksın
Kökünden devrilesin (N.D. 156)

örneklerinde görüldüğü üzere, mekânın “taşa dönmesi” ya da “kökünden devrilmesi” gibi farklı dilekleri de ifade edebilmekle birlikte, daha çok söz konusu mekânın “yıkılması” dileği üzerine kurgulanmaktadır. Mânilerde, çoğu üçüncü ya da dördüncü dizede yer alan, mekânlara yönelik kargışlara şu şekilde örnekler verilebilir:

- “Al kana boyan dağlar” (İ.B. 55)
“Ateşlere dünya yan.” (R.K. 452)
“Yakılası memleket” (H.G. 107)
“Yıkılası çeşmede” (N.D. 349)
“Yıkılası Haleb’e” (Ş.E. 175)
“Yıkılası İstanbul” (N.D. 289)

- “Yıkılsın İstanbul” (Ş.E. 136)
“Yıkılsın Arabistan” (İ.B. 48)
“Yıkılsın böyle bağlar” (R.B. 184)
“Yıkılsın böyle dağlar” (N.Y. 97)
“Yıkılsın böyle yerler” (İ.B. 54)
“Yıkılsın Bursa bütün.” (Ş.E. 164)
“Yıkılsın dünyâ bütün” (R.B. 139)
“Yıkılsın meyhaneler” (İ.B. 34)

8. Feleğe Yönelik Kargışlar

“Gök, gökyüzü, dünya, âlem, şans, talih, baht” gibi anlamlara gelen felek, dokuz kat olarak tasavvur edilmiştir. Bu tasavvur çerçevesinde, en büyük felek tarafından kendi istikametleri dışında dönüşe zorlanan sekiz feleğin, insanların talihleri üzerinde değişken ve aksi durumlar ortaya koyduğuna inanılması nedeniyle insanlar, kaderleriyle ilgili olumsuzlukları feleğe bağlamış, felekten ya da feleklerden şikâyetçi olmuşlardır (Pala 1989: 315-316). Bu şikâyetler, feleğe yöneltmiş kargışlar şeklinde mânilere de yansımıştır. Söz konusu kargışlarda, feleğin genellikle “çarhının/çarkının kırılması” ya da “gözünün kör olması” şeklindeki olumsuz dilekler dile getirilmiştir. Bu tip kargışlar içeren mânilere şöyle birkaç örnek verilebilir:

Cem ede;
İsterim bir usta katip,
Olan derdim cem ede;
Felek gözün kör olsun,
Aldın eylencemi de. (R.K. 479)
***

Ay doğdu ize düştü
Zülfiler yüze düştü
Felek çarhın kırılın
Ayrılık bize düştü (R.B. 192)
***

Aksine
Beyaz gerdan, ak sine
Felek çarhın kırılın
Niçin döndün aksine (N.Y. 15)
***

Armut dalda dal yerde
Bülbül öter her yerde
Kör olsun feleğin gözü
Her birimiz bir yerde (N.D. 63)

9. Diğer Muhataplara Yönelik Kargışlar

Mâniler, genel olarak aşk teması etrafında şekillense de başka bir temayı işlemeleri konusunda herhangi bir engel yoktur. Bu çerçevede aslında mâniler, örnekleri az olsa da, istenen her konuda söylenebilir. Benzer bir durum, muhatap açısından kargışlar için de geçerlidir. Başka bir deyişle insan, kendini rahatsız eden ya da üzen her şey için kargış söyleyebilir. Bu, bir insan ya da insanlar da olabilir,

herhangi bir canlı ya da cansız da olabilir, hatta kader gibi soyut kavramlar da olabilir. Örneğin;

Taş dönmüyor dönmüyor
Taştan bulgur inmiyor
Kör olası yemekçi
Pişirdiğin yenmiyor (N.D. 347)

mânisinde, pişirdiği beğenilmeyen bir aşçıya yöneltilmiş kargış yer almaktadır.

Ayrıca sevgiyle ilgili mânilerde de muhatap açısından yukarıdaki sekiz başlığa dâhil edemeyeceğimiz kargışlar bulunabilmektedir. Bu çerçevede, çeşitli muhataplara yöneltilmiş olan ve aynı dize içinde önemli bir kısmının muhatabı da bulunan kargışlara şu şekilde örnek verilebilir:

“Avcı kolun kırılısın” (R.B. 136)
“Can bağında tutulasıca” (N.D. 50)
“Ciğerinden vurula” (N.D. 100)
“Çirkine düşsün ölüm” (R.B. 114)
“Gözlerinize dursun” (N.D. 174)
“Kendi girsin mezara” (N.Y. 27)
“Kendisi girsin mezara” (H.G. 192)
“Kör olası zalim gurbet” (N.D. 205)
“Kör olsun acı tütün” (N.D. 354)
“Kör olsun iki gözü” (R.B. 194)
“Kör olsun kader yolun” (N.D. 205)
“Körolası saksağan” (N.Y. 160)
“Kötüye gelsin ölüm” (N.D. 298)
“Kurşunlardan gidesi” (N.D. 165)
“Ölsün goca karılar” (N.D. 326)
“Ölüsüne varayım” (N.D. 222)
“Rast gelsin Zülfikar’a” (R.B. 48)
“Terzi elin kırılısın” (R.K. 459)
“Terzi kolların kuruya” (N.D. 251)
“Terzi kolun kırılısın” (R.B. 198)
“Testi kulpun kırılısın” (N.Y. 167)
“Yataklarda inlesin” (N.Y. 179)
“Yerlere giresice” (N.Y. 48)

Sonuç

Kargış ya da daha yaygın bilinen şekliyle beddua, çeşitli nedenlerden dolayı olumsuz etki yaratan herhangi bir kaynağa/hedefe yönelik kötü dileklerin ifade edildiği sözdür. Bu söz aracılığıyla, hedef alınan kaynağın tanrısal bir güç tarafından, dilenen yönde cezalandırılacağına inanılır; ki bu güç, Türk kültürü için İslam inancı çerçevesinde Allah’tır. Bu çerçevede kişiler, gerçekleştirmesi istemiyle Allah’a bir sesleniş olan kargışları kendi kendilerine, kargışa muhatap olanların yüzüne, bu muhatabın arkasından ancak başka birilerinin yanında hatta günümüzde artık kitle iletişim araçları üzerinden milyonlarca insanın duyabileceği şekilde dillendirebilmektedir. Ancak her ne şekilde ifade edilirse edilsin kargış, aslında

insanın içinde bulunduğu çaresizlik ve acizliğinin bir ifadesidir. Çünkü insan durup dururken değil, herhangi bir haksızlığa maruz kaldığını düşünmesi ve bu haksızlığın giderilmesi için elinden bir şey gelmemesi durumunda içinde biriken öfkeyi dışa vurmak üzere kargışa başvurur. Aksi hâlde, yani söz konusu haksızlık herhangi bir şekilde giderilirse ve bu, mağdur kişiyi psikolojik açıdan tatmin ederse kargış okumak için ortada bir neden kalmaz.

Günlük yaşamda kişilere, ortama ve şartlara göre değişmekle birlikte hemen her zaman karşılaşılabildiğimiz kargışlar, yazılı ve sözlü edebiyat ürünlerinde de yer alabilmektedir. Bu çerçevede mâni, bünyesinde kargışa sıkça yer verilen bir sözlü edebiyat ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüzlerce mâni örneğiyle sabitlenebilecek bu durum, bir tesadüfün değil mâni türünün iletişimsel boyutunun sonucudur. Nitekim hem psikolojik hem de sosyal anlamda çok çeşitli işlevleri bulunan mâni “geleneksel ortamda kullanılan en kısa ve etkili sözlü iletişim metodu” (Öğüt Eker 1999: 112) olma özelliğine de sahiptir. Ayrıca, mâni söylemenin sıradan değil; “sanatsal bir iletişim biçimi” olduğunu vurgulayan Özkul Çobanoğlu (2007: 71-75), mânilerin oluşumundaki sosyal ve kültür zeminin, bireylerin her istedikleri yerde ve biçimde kendilerini ifade etmelerine izin vermeyen geleneksel-toplumsal yapımız olduğunu belirtir ve şu değerlendirmeyi yapar:

“[...] ‘mani’ kadın ve erkeğin birbirine yabancı olduğu sosyal ve kültürel değerlere bağlı durumlar başta olmak üzere geleneksel cinsiyet ideolojisinin ve hiyerarşik toplumsal yapılanmaların doğrudan doğruya iletişime imkan tanımadığı veya sınırladığı bir yapıda sosyal ve kültürel olarak kabul edilmiş bir iletişim biçimi olanaklı hale getiren ‘dolaylı bir anlatım’ ve ‘iletişim’ biçimidir.” (Çobanoğlu 2007: 76)

Bu özellikleriyle birlikte, karakteristik olarak mâninin daima sevgiyi ön plana aldığı (Başgöz 1986: 239) ve kargışın da “çaresizlik sonucu” (Kaya 2001: 211) söylendiği göz önünde bulundurulursa, mâni-kargış ilişkisindeki sıklık daha rahat anlaşılabilir. Nitekim kadın-erkek ilişkilerini büyük oranda sınırlayan geleneksel-toplumsal yapının, yaşanması bir tarafa, aleni bir biçimde ifade edilmesine bile izin vermediği aşkla ilgili sorunların çözümüne imkân tanınması mümkün değildir. Bu imkânsızlık, sözün tam anlamıyla kişinin elini kolunu bağlamakta ve onu kronik bir çaresizliğe itmektir. İçinde bulunduğu çaresizliği, buna neden olana kargış okuyarak dışa vuran kişi, söz konusu kargışını mâni formunda ifade ederek de estetik bir ileti hâline getirmektedir. Kargışın, sevgi dışındaki konularda söylenmiş mânilerde de yer alması, mâninin manzum yapısı gereği kalıplaşmış ifadelerin çokça kullanımına müsait olmasıyla yakından ilişkilidir. Yani manzum olarak bilinen bir kargış örneği, küçük müdahaleler yapılarak rahatlıkla her konudaki mâniye dâhil edilebilir ve mânilerde sıkça karşılaşılan bu örneklerin farklı konularda söylenecek yeni mânilere yansıtılması da oldukça normaldir. Kaldı ki, kargış örneği tespit ettiğimiz yüzlerce mâniden ancak birkaçı bütünüyle sevgi

temasının dışındadır. Bunun dışındaki örneklerin tamamı sevgi, özellikle de ayrılık ya da kavuşamama teması üzerine söylenmiştir.

Tespit edip aktardığımız örnekler, mânilerdeki kargışların daha çok üçüncü ve dördüncü dizelerde kullanıldığını; anlam açısından kargışın yöneltildiği hedef için *ölüm, ahiret, yoksulluk, bedensel ya da ruhsal bir engel, hastalık ve zor bir durumda kalma ya da çeşitli kötülüklerle karşılaşma* gibi konularda kötü dilekler içerdiğini; muhatap açısından da *ayrılığa neden olanlar* genel kategorisinin yanı sıra *sevgili, sevgilinin aile üyeleri, mâniyi söyleyen kişinin kendisi ve aile üyeleri, rakip ya da düşman, çeşitli mekânlar, felek ve diğerleri* şeklinde gruplandırılacak hedeflere yöneltildiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, sanatsal bir iletişim biçimi olan mânide, temel karakteristiği kötü dilek içermek olan kargışın estetik bir biçimde ifade edildiği görülmektedir. Bu estetize edilmiş, bir anlamda, muhatapı olmayanlar açısından kargışı masumlaştırmakta ve genel kabul görmesine vesile olmaktadır. Gerek dinî kaynaklarda ve gerekse halk kültüründe kargıştan sakınmak, mümkünse kargış okumamak gerektiği önerilmesine (Akalin 1990: 41, 50-51) rağmen kargış ya da bedduanın bugün de canlılığını korumasında, kargışın mâni türü içinde estetik bir biçimde ifade edilmesinin de etkili olduğu düşünülebilir.

Kaynakça

- AÇA, M. ve M. ERCAN, (2005), “Anonim Halk Edebiyatı”, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, (Ed. M. Öcal Oğuz), Ankara: Grafiker Yayıncılık, 113-168.
- AKALIN, L. Sami, (1972), *Türk Manilerinden Seçmeler I-II*, İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı.
- AKALIN, L. Sami, (1990), *Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar Kargışlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- ARTUN, Erman, (1999), “Günümüz Adana Âşıklık Geleneğinde Alkış-Kargış (Kara Alkış)”, *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni-Bildiriler*, Adana: Adana Valiliği, 111-122.
- ARTUN, Erman, (2007), “Türk Halk Kültüründe Mani Söyleme Geleneği, Manilerin İletişim Boyutu ve İşlevselliği”, *IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği (Türk Dünyasında Maniler) Sempozyumu Bildirileri*, İzmir: YAZ-AR-BİR ve Fethiye Belediye Başkanlığı, 21-31.
- BAŞGÖZ, İlhan, (1957), *Manilerimizden*, Ankara: Dost Yayınevi.
- BAŞGÖZ, İlhan, (1986), *Folklor Yazıları*, İstanbul: Adam Yayınları.
- BİLGE, Kilisli Rifat, (1996), *Mâniler*, (Hazırlayan: Atâ Çatıkkaş), Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- BORATAV, Pertev Naili, (1997), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- ÇELİK, Ali, (2005), *Mânilerimiz ve Trabzon Mânileri*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- ÇOBANOĞLU, Özkul, (2007), “Türk Halk Kültüründe Mani Tipi İletişim Biçimi ve Sosyo-Kültürel İşlevleri”, *IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği (Türk Dünyasında Maniler) Sempozyumu Bildirileri*, İzmir: YAZ-AR-BİR ve Fethiye Belediye Başkanlığı, 69-77.
- DEMİR, Necati, (2013), *Türk Mânileri*, Ankara: Gazi Kitabevi.

BEDDUANIN ESTETİK İFADESİ: MÂNİLERDE KARGIŞLAR

- DUYMAZ, Ali, (2007), “Türk Halk Anlatılarında Mâni Tarzı Şiirlerin Kullanımı Üzerine”, *IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği (Türk Dünyasında Maniler) Sempozyumu Bildirileri*, İzmir: YAZ-AR-BİR ve Fethiye Belediye Başkanlığı, 82-89.
- ELÇİN, Şükrü, (1990), *Türkiye Türkçesinde Mâniler*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- ELÇİN, Şükrü, (1993), *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- GÖKSU, M. Hasan, (1970), *Mânilerimiz*, [İstanbul]: Milliyet Yayınları.
- GÖZAYDIN, Nevzat, (1989), “Anonim Halk Şiiri Üzerine...”, *Türk Dili*, LVII, 445-450: 1-104.
- KAYA, Doğan, (2001), *Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- ONAY, Ahmet Talât, (1996), *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, (Hazırlayan: Cemal Kurnaz), Ankara: Akçağ Yayınevi.
- ÖĞÜT EKER, Gülin, (1999), “Bayburt Mânilerinden Hareketle İletişimde Yüklendiği Fonksiyonla Mâni Söyleme Geleneği”, *Millî Folklor*, VI, 44: 105-114.
- ÖNAL, Mehmet Naci, (2007), “Muğla Manilerinde Günlük Yaşam”, *IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği (Türk Dünyasında Maniler) Sempozyumu Bildirileri*, İzmir: YAZ-AR-BİR ve Fethiye Belediye Başkanlığı, 369-389.
- PALA, İskender, (1989), *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, I, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- RADLOFF, W. ve I. KUNOS, (1998), *Proben: der Volksliteratur der türkischen Stamme VIII*, (Hazırlayan: S. Sakaoglu-M. Ergun, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- ŞİMŞEK, Esmâ, (1997), “Mani Şeklindeki Şiirlerle Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri Var mıdır?”, *Millî Folklor*, V, 33: 36-41.
- ŞİMŞEK, Esmâ, (2007), “Eğin (Kemaliye) ‘Elâgözlü’lerinin Türk Manileri İçerisindeki Yeri”, *IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği (Türk Dünyasında Maniler) Sempozyumu Bildirileri*, İzmir: YAZ-AR-BİR ve Fethiye Belediye Başkanlığı, 288-304.
- YAĞMURDERELİ, Nesip, (1963), *Manilerimiz*, İstanbul: Dizerkonca Matbaası.

